

ELS ORÍGENS DE L'ESPAI COMUNICATIU CATALÀ A BADALONA

MARCEL MAURI¹

Badalona va començar a bastir, a finals del segle XIX, un espai comunicatiu propi i en català que, no sense dificultats i entrebancs, ha anat evolucionant fins a l'actualitat. Aquest article presenta els resultats a escala badalonina d'un estudi dut a terme arreu dels Països Catalans per investigadors de la Universitat Pompeu Fabra (en col·laboració amb altres universitats del país) amb l'objectiu d'identificar i catalogar tots els periòdics escrits en llengua catalana que es van publicar des de 1641 (moment en què s'inicia el periodisme a Catalunya i arreu de l'Estat) fins a finals del segle XIX.

Resulta redundant explicar avui dia fins a quin punt els mitjans de comunicació tenen influència en una societat com la nostra. Amb les llums i ombres que una professió com aquesta pot tenir, cal recordar que la missió primera del periodisme és garantir que la ciutadania vegi satisfet el seu

dret a la informació, tal com recull l'article 19 de la Declaració dels Drets Humans de l'ONU de 1948 o l'article 20 de la Constitució Espanyola de 1978. Des que l'erudit alemany Tobias Peucer va escriure a Leipzig la primera tesi doctoral sobre periodisme l'any 1690 (1996), els estudis que han tractat la influència dels *media* sobre la societat han estat constants, en especial a partir de la segona part del segle XX. La capacitat del periodisme per ajudar a construir societats democràtiques, l'obligació de vetllar perquè les institucions públiques facin les funcions que els pertoquen o el compromís amb la veritat són alguns dels llocs comuns que tots els investigadors en comunicació coincideixen a destacar quan parlen de la funció social del periodisme.

Entre aquests valors de la professió també destaca la capacitat per ajudar a crear imaginaris col·lectius. Els mitjans de comunicació són instruments clau per vertebrar societats a

través de la projecció i/o reproducció diària d'idees, valors o símbols. En aquesta creació d'imaginari, la llengua i la cultura esdevenen elements medul·lars. Tots els països i cultures utilitzen els mitjans de comunicació com a transmissors d'uns trets simbòlics que vertebraren els col·lectius o comunitats nacionals. No és un fenomen nou: des del moment en què a principis del segle XVII² apareix el periodisme ja es troben exemples de governs i poders polítics que utilitzen la premsa per tal d'influir en la consciència de la població. Aquest afany per crear imaginari nacional ajudant-se dels mitjans s'accentua al segle XIX, moment en què apareixen a Europa els estats-nació i es consolida plenament durant el segle XX. Al XXI, amb la globalització, és ja innegable la força de les indústries culturals -amb els imperis mediàtics inclosos- per persuadir i influir els ciutadans pel que fa als hàbits de consum cultural i de comportament en general.

També Catalunya, ja des del segle XIX (amb la Renaixença), malda per disposar d'uns mitjans que ajudin a vertebrar la col·lectivitat. És per aquest motiu que l'aparició i consolidació de la llengua catalana com a idioma mediàtic esdevindrà una peça fonamental en aquesta construcció d'un imaginari polític i cultural de la nació. Disposar d'un espai mediàtic català (en el qual la llengua té un paper fonamental) s'endevina com un element bàsic per tal de vertebrar aquesta consciència de país, una tasca que al segle XIX es durà a terme des d'una perspectiva romàntica. Al segle XX, sobretot des de la recuperació de la democràcia després del franquisme, aquest espai mediàtic propi es veurà com una via de normalització lingüística i cultural del país. Al XXI, en un món global, s'entén com una eina de supervivència cultural i, a la vegada, com una finestra oberta al món.

No tan sols els països, estats o nacions necessiten vertebrar aquest imaginari col·lectiu. També comunitats més petites, com un poble o una ciutat, busquen elements simbòlics que els identifiquin, que els serveixin per enfortir els vincles entre els propis membres i per crear sentiment de pertinença. Disposar d'un sistema propi de mitjans també és clau per a la cohesió d'una ciutat, per a la difusió dels seus símbols i trets lingüístics i culturals i per al desenvolupament democràtic.

Badalona disposa avui dia d'un panorama mediàtic divers (televisió i ràdio públiques, diversos setmanaris gratuïts en paper i alguns mitjans *online*) que majoritàriament s'expressa en llengua catalana. La situació no és òptima: la proximitat amb Barcelona sempre ha condicionat l'existència d'un espai mediàtic local més fort que ha dificultat, per exemple, l'arrelament d'un projecte de premsa diària com tenen altres ciutats d'un pes demogràfic molt inferior al de Badalona. Potser el fet de formar part d'una mateixa àrea metropolitana amb la capital del país també explica que no hagin sorgit més projectes periodístics, sobretot audiovisuals i digitals. La situació de crisi general (que ha afectat amb especial virulència les empreses periodístiques) encara ha debilitat més un espai comunicatiu que en bona part és gratuït i que, per tant, s'alimenta d'una publicitat que s'ha reduït dràsticament del 2008 ençà. Això ha provocat la desaparició d'algunes d'aquestes capçaleres. La situació actual, tot i no ser òptima, és fruit d'una evolució de la comunicació local que s'inicia a la segona meitat del segle XIX -fruit de l'impuls del moviment cultural de la Renaixença- i que, amb alts i baixos, arriba fins al temps present.

La revisió dels catàlegs

Precisament, aquest article recull part dels resultats obtinguts en una recerca duta a terme per investigadors en comunicació del GRP-Grup de Recerca en Periodisme de la Universitat Pompeu Fabra (amb la col·laboració d'altres investigadors de diverses universitats de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears) que tenia per objectiu elaborar un Catàleg Històric General de la Premsa en Català des de l'aparició de la primera publicació en aquesta llengua, a mitjan segle XVII, fins a finals del segle XIX, període en què es posen els fonaments d'aquest espai comunicatiu nacional. De catàlegs de premsa en català ja n'existien: les obres de Joan Torrent i Rafael Tasis, principalment la *Història de la Premsa catalana* (1966); el *Catàleg bibliogràfic de la premsa valenciana* (1928), de Josep Navarro Cabanes; la *Bibliografía de las Publicaciones Periódicas impresas desde 1779 hasta hoy en las Baleares* (1903), de Benito Pons Fàbregues; així com diverses obres especialitzades i locals d'arreu dels Països Catalans. Pel que fa als estudis hemerogràfics badalonins, és important tenir en compte la *Historia de la prensa badalonesa, 1868-1939*, d'Enrique García Pons (1975). Però sens dubte l'estudi de referència és el de Joan Givanel i Mas *Bibliografía Catalana. Premsa (1932-1937)*, que comprèn tota la premsa en llengua catalana publicada abans de 1925 a tots els territoris de parla catalana i també aquells periòdics publicats en català apareguts a qualsevol indret del món.

El Catàleg Històric General de la Premsa en Català, dirigit pel catedràtic Jaume Guillaumet i que l'Institut d'Estudis Catalans (organisme finançador del projecte) publica en paper l'any 2012, ha revisat i actualitzat tots aquests catàlegs apuntats posant especial èmfasi en el de Givanel, el més complet i exhaustiu de tots ells. En el moment de confecció de la seva *Bibliografía*

Catalana, Givanel va optar per uns criteris gens restrictius. La necessitat de recuperar la cultura i la llengua després de la dictadura de Primo de Rivera o de demostrar que l'espai comunicatiu català i en català tenia arrels històriques són algunes de les hipòtesis que poden explicar aquesta voluntat de Givanel d'engruixir el seu catàleg incloent-hi publicacions que, en molts casos, tenien una presència de la llengua catalana purament simbòlica o que no complien els criteris lògics de regularitat per ser considerades com a periòdics.

En la revisió del catàleg de Givanel (i de la resta d'obres esmentades) s'han seguit els criteris següents a l'hora de decidir incloure o descartar un títol: en primer lloc, que les publicacions tinguessin periodicitat, ja que moltes obres que apareixen en el catàleg de Givanel eren irregulars en la seva aparició i, per tant, no es poden considerar periòdics;³ també es va procedir a excloure aquelles capçaleres bilingües quan el català no era la llengua majoritària, ja que la consideració de la premsa bilingüe hauria de ser objecte d'una investigació específica i extensa, no havent-hi, com no hi ha, cap catàleg de la premsa en castellà publicada a Catalunya; un tercer aspecte de la revisió va consistir en la supressió de les entrades separades que Givanel dedica a segones i terceres etapes de publicacions ja catalogades, com si fossin publicacions noves.

L'anàlisi quantitativa de l'obra de Givanel (prèvia a l'aplicació dels criteris restrictius ara esmentats) dona el resultat de 3.152 publicacions entre 1792 i 1925, que és el període estudiat. Del període equivalent a la investigació que es va dur a terme des de la UPF, limitada en aquesta primera part fins al 1898,⁴ hi ha un total de 807 periòdics, 616 dels quals corresponen a Catalunya, 131 al País Valencià, 42 a les Illes

Balears i 18 a fora dels Països Catalans. De Badalona n'hi ha 16: *El Eco de Badalona*, citat en dues èpoques diferents (1868-1869 i 1878-1936); *L'Esparvé*, primera publicació en català (1879-1881); *El Centinela de Badalona* (1885); *La Trompeta*, també en català (1886-1887); *El Ateneo Obrero de Badalona* (1888-1916); *La República* (1891); *Artes y Letras* (1891); *Fulla Dominical de l'Església del Carme* (1891-1936) i *Fulla Dominical de l'Església de Santa Maria* (1891-1936), totes dues també en català; *El Centinela de Badalona* (1892-1895); *El Badalonés*, amb dues èpoques (1894-1896 i 1896-1899); *La Opinió de Badalona* (1894); *La Antorcha del Progreso* (1894) i *La Ciudad* (1897). De la resta de poblacions veïnes, només a Santa Coloma de Gramenet hi ha constància de 2 periòdics en català, si bé tots dos publicats ja entrat el segle XX. De Sant Adrià de Besòs, Montgat i Tiana, Givanel no en recull cap publicació.

Un cop aplicats els criteris de revisió i actualitzada la consulta d'arxius, hemeroteques i fons documentals,⁵ el resultat de la recerca és d'un total de 474 periòdics publicats en català entre 1641 i 1898, 337 dels quals corresponen a Catalunya, 99 al País Valencià, 26 a les Illes Balears i 13 a fora del domini lingüístic. En conjunt, són 67 poblacions en les quals apareix premsa en català en aquesta primera etapa, 43 de les quals són de Catalunya, 14 del País Valencià, 3 de les Illes Balears i 6 de fora del domini lingüístic, corresponents a l'Estat espanyol, l'Argentina, Cuba, els Estats Units i l'Uruguai. Pel que fa a Badalona, de les 16 publicacions que Givanel inclou, tan sols 4 compleixen els criteris abans exposats: es tracta de *L'Esparvé* (1879-1881), *La Trompeta* (1886-1887), la *Fulla Dominical de l'Església del Carme* i la *Fulla Dominical de l'Església de Santa Maria* (ambdues publicacions de 1891 a 1936).

Els inicis de l'espai comunicatiu en català

La història de les publicacions periòdiques en català s'inicia el 1641. Durant els anys més intensos de la revolta catalana o guerra dels Segadors, mentre Catalunya està integrada a França, és quan es té constància —a través dels estudis d'Henry Ettinghausen (1993, p.12-14) i Jaume Guillamet (2003, p. 19-30)— de l'aparició de les primeres publicacions periòdiques en llengua catalana. Es tracta de la *Gazeta* i les *Novas Ordinàries*, editades ambdues a Barcelona, el mateix any, per Jaume Romeu, el més important dels impressors barcelonins del moment. Es tracta de dos periòdics que no són res més que traduccions de les publicacions oficials de la monarquia francesa *Gazzette* i *Nouvelles ordinaires* des divers endroïts, editades totes dues pel considerat com el «pare» del periodisme a França, Théophraste Renaudot. Malgrat que no es tracta, per tant, de dues capçaleres originals, els periòdics editats per Romeu l'any 1641 són els dos primers projectes periodístics amb voluntat de continuïtat i regularitat apareguts a la península Ibèrica.

Tot i que el català serà la llengua de les primeres publicacions periòdiques que apareixen no tan sols a Catalunya sinó al que ara coneixem com a Estat espanyol, el cert és que de periòdics en català no se'n tornen a publicar fins a principi del XIX. Justament és altra vegada quan bona part del Principat es troba sota jurisdicció francesa⁶ (durant la guerra del Francès) que el català es torna a emprar com a llengua a la premsa periòdica al costat, això sí, del francès. Es pot afirmar que és durant els períodes en què Catalunya es troba sota sobirania francesa quan es poden desenvolupar els primers projectes periodístics en català. L'exemple més significatiu el trobem novament a Barcelona l'any 1810 amb l'edició

bilingüe (català-francès) del *Diari de Barcelona y del Govern de Catalunya*, antic *Diario de Barcelona*.⁷ També Girona veurà, entre juny i juliol del mateix any, l'aparició d'un bisetmanari en català: *la Gasetta del Corregiment de Girona*. Dos anys més tard, just abans del final de la guerra, també es publicarà la *Gaceta de Gerona* (Grahit 1878: p. 310). Però on serà més significativa la presència del català a la premsa periòdica durant aquests anys de guerra serà al País Valencià, bàsicament a la capital, València, i sobretot a les Illes Balears (Palma i Maó). També serà únicament en aquests territoris on la premsa en català mantindrà la presència durant el Trienni Constitucional (1820-1823), després que amb el retorn de l'absolutisme de Ferran VII acabada la Guerra del Francès, el català torni a ser bandejat de l'esfera pública.

En canvi, a Catalunya no tornaran a publicar-se periòdics en la llengua pròpia del país fins a la dècada dels quaranta del segle XIX. Aquesta represa de la premsa en català coincidirà amb l'inici del període del periodisme liberal (Guillamet 2010) després de l'aprovació de la Constitució de 1837 i acabat l'absolutisme. Però sobretot, la reaparició del català a la premsa tindrà molt a veure amb el moviment cultural de la Renaixença. Aquest moviment trobarà en els periòdics un mitjà de difusió de les seves inquietuds culturals; a la vegada, la seva mateixa existència serà el que faciliti l'embranchada d'aquestes publicacions en català, en un acte de retroalimentació. La Renaixença acabarà de cristal·litzar en la premsa a la dècada dels seixanta (en els anys cinquanta, les úniques capçaleres en català són al País Valencià) amb l'aparició de noves publicacions que, conjuntament amb el corrent culte i històric del catalanisme (que s'expressava majoritàriament a través de mitjans en castellà), s'adreçaran a un públic molt més popular i en molts casos usaran també l'humor com a forma d'expressió.

A partir de 1860 sempre hi haurà com a mínim una publicació que s'edita en llengua catalana en algun indret o altre dels Països Catalans, en una continuïtat històrica que s'intensificarà i creixerà exponencialment a partir de 1868 (amb l'inici del Sexenni Democràtic i la Primera República, 1868-1874) i que durarà sense interrupcions fins a l'inici de la dictadura franquista (1939). La Renaixença i l'incipient catalanisme regionalista del XIX anirà deixant pas a un catalanisme políticament estructurat a partir d'inicis del XX (amb la Lliga Regionalista com a principal exponent) que necessitarà un espai comunicatiu propi per donar-se a conèixer i difondre les pròpies idees.

Les publicacions en català de Badalona

En el cas badaloní, caldrà esperar fins a finals de la dècada dels setanta del segle XIX per trobar la primera publicació en llengua catalana, fet que marca l'inici de l'espai comunicatiu en la llengua pròpia a la ciutat. Serà el 27 de setembre de 1879 (gairebé 20 anys després de 1860, quan es reprèn amb força el català a la premsa del Principat) quan es comenci a publicar *L'Esparvé*, la primera publicació periòdica en català a Badalona. Givanel recull en el seu catàleg una publicació badalonina prèvia al 1879, *El Eco de Badalona* (1868-1869 i 1878-1936).⁸ Però, atenent als criteris descrits anteriorment, tant aquest periòdic com altres de posteriors han estat descartats, en la majoria dels casos pel fet d'estar escrits en castellà.

*L'Esparvé*⁹ és qui enceta, per tant, l'ús del català a la premsa local. Es tractava d'un periòdic setmanal de caire humorístic que es va publicar entre el 27 de setembre de 1879 i el 27 de març de 1880 en una primera època, i entre el 10 d'abril de 1880 i el 19 de març de 1881 en una segona i última època.

Un any i mig de vida amb només un petit parèntesi d'un parell de setmanes a la primavera de 1880. El periòdic estava dirigit per Pere Renom i Riera i imprès, en una primera època, per Joan Torrents (veí de Sant Martí de Provençals, actualment Barcelona però llavors una vila independent) i pel badaloní Francesc d'Assís Planas. No serà el primer projecte periodístic de Renom, que ja abans havia dirigit alguna altra publicació local; però sí que serà la primera vegada que tot el producte estarà escrit en català. A banda del director, la publicació comptava amb les col·laboracions regulars d'altres badalonins, com Anton Muga, Martí Alet, J. Font, Francesch Ubach i Gaietà Soler. Però també publicava peces d'escriptors no locals, com l'autor teatral Serafi Pitarra. *L'Esparvé* va disposar de dues redaccions: la primera al carrer de la Creu, 45. A partir del número 12, la redacció es va traslladar al Dalt de la Vila, a la plaça de l'Oli, 7, on Francesc d'Assís Planas tenia la impremta. De tendència republicana federal, es caracteritzava per ser una publicació molt crítica amb la gestió municipal. Tractava amb sàtira i humor els temes en clau badalonina, tot i que també feia especial atenció a qüestions científiques i culturals. El seu subtítol resumia a la perfecció totes aquestes intencions: «Setmanari Humorístich-serio. Científich y literari de interesos locals».

Caldrà esperar més de 5 anys, fins a l'octubre de 1886, per tal que Badalona pugui disposar novament d'un periòdic escrit majoritàriament (si bé no únicament) en llengua catalana. El 9 d'octubre d'aquell any apareix *La Trompeta*,¹⁰ una publicació setmanal bilingüe, on el català serà predominant i que durarà gairebé 8 mesos, fins al 28 de maig

de 1887, amb 38 números publicats. El seu subtítol també deixava les coses força clares: «Periòdich semanal. Satirich, il·lustrat, humoristich y serio. Escrit en català y castellà». Es tractava d'una publicació de tendència espanyolista que fixava entre els seus objectius combatre l'independentisme, tal com s'explicava en l'article de presentació del periòdic que apareix en el número 1: «Somos españoles catalanes y nunca podremos unirnos con los que sueñan todavía con la independencia de Cataluña y con sus proyectos y fantásticos planes...» Precisament, l'existència d'un projecte periodístic que combat l'independentisme indica fins a quin punt ja s'entenia, fins i tot a escala local, que la premsa era un instrument molt útil per a finalitats polítiques; però aquest *antiindependentisme* expressat a *La Trompeta* també permet comprovar com a Badalona, al segle XIX, ja hi havia sectors de la població que reclamaven la separació de Catalunya i Espanya. A banda del seguiment de temes polítics, aquesta capçalera també cobria qüestions locals i culturals. L'editor d'aquest periòdic serà Juan Flabiá (fins al número 25) i els directors seran Juan Giró (conegut com a Cartrons) i Pablo Badía. La redacció estarà situada al carrer de la Soledat, 1. A partir del número 7, la redacció es traslladarà al carrer de Sant Miquel, 36. I des del número 26, segons s'indica en el mateix periòdic, per culpa d'impediments de l'Ajuntament de Badalona, la redacció principal passarà a Barcelona, al carrer de Palau (el mateix lloc on s'imprimirà sempre la revista), si bé la temàtica seguirà essent eminentment badalonina i es mantindrà la seu del carrer de Sant Miquel com a sucursal. Potser per reforçar la idea que, malgrat tenir la redacció a la capital la mirada segueix sent local, a partir d'aquest mateix número, a la capçalera s'hi afegirà el lema «Defensor de Badalona».

DONARÀ AL MENOS UNA VOLADA SETMANAL.

Números solts

4 CUARTOS.

ADMINISTRACIÓ Y REDACCIÓ

Plassa del Oli, número 7,

Suscripcions

2 RALS AL MES.

Capçalera de *L'Espavé*, primera publicació periòdica en català a Badalona. Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs Tolosa.

La Trompeta, publicació setmanal bilingüe. Arxiu Històric de la Ciutat de Badalona.

La durada d'aquestes dues publicacions (un any i mig en el cas de *L'Esparvé* i prop de vuit mesos en el cas de *La Trompeta*) pot semblar breu. Però el cert és que tenir una vida curta és un fenomen habitual en la premsa del segle XIX. De tots els periòdics analitzats arreu dels Països Catalans en aquest estudi, la majoria (un total de 332) duren menys d'un any, com és el cas de *La Trompeta*. Filant més prim, són 279 les capçaleres que no arriben al mig any, cosa que representa gairebé un 60% dels 474 periòdics que es publiquen fins al 1898. Aquestes xifres situen totes les publicacions badalonines per sobre de la mitjana de durada nacional. El cas de *L'Esparvé* encara és més clar, ja que són només 97 les revistes que duren entre un i cinc anys. En canvi, només 47 capçaleres tindran una vida de més de cinc anys. En aquest grup s'hi compten les dues altres publicacions badalonines en català que s'inicien al segle XIX però que, en aquest cas, perduren molts més anys, fins l'inici de la Guerra Civil.

Es tracta dels fulls dominicals que, com el seu nom indica, cada diumenge es publiquen des de l'església dels Pares Carmelites (o església del Carme com sembla que s'indicava a la capçalera) i des de l'església de Santa Maria. Givanel situa l'inici d'ambdues publicacions l'any 1891, si bé l'historiador local Enrique García Pons (1975, p. 46) apunta l'any 1882 com la data d'inici de la *Fulla Dominical de l'Església del Carme*. El fet que ni en els arxius custodiats pel Museu ni tampoc entre la documentació de les dues esglésies es conservin exemplars d'aquestes publicacions fa impossible de determinar la data exacte del seu inici. La finalització ja és més fàcil de deduir ja que arreu de Catalunya es deixen de publicar fulls dominicals a partir del 18 de juliol de 1936 a causa de la revolució amb un fort caràcter anticlerical que

s'origina en el mateix moment que comença la Guerra Civil. La crema d'esglésies, fenomen que també afectarà els temples badalonins, provocarà que es perdi gairebé per complet la documentació i els arxius eclesials i, per tant, tampoc no se salven les publicacions editades.

A través de Givanel i García Pons podem saber que aquestes *Fulles* eren publicacions religioses de 4 pàgines, editades per l'Associació d'Eclesiàstics per l'Apostolat Popular. Aquesta entitat s'encarregava de redactar les tres primeres pàgines, mentre que la quarta (i última), l'escrivia i imprimia cada església. Les *Fulles* s'editaven majoritàriament en català, si bé el castellà també hi era present. Ambdues publicacions s'imprimien a la impremta Guardiola, situada al carrer d'Arnús, 11, i tenien idèntiques característiques tipogràfiques i de disseny. La seva durada prolongada, d'uns 45 anys (o fins i tot més, si fem cas a les indicacions de García Pons), les situa en el selecte grup dels únics sis periòdics d'arreu dels Països Catalans (nascuts fins a 1898) amb més de 40 anys d'existència, entre els quals es troben publicacions tan rellevants per a la història del periodisme català com *La Campana de Gràcia* (1870-1934) o *L'Esquella de la Torratxa* (1873-1939), capçaleres humorístiques de Barcelona.

Un balanç dins la mitjana

Ja ha quedat demostrat que la durada de les publicacions badalonines supera la mitjana nacional. En canvi, pel que fa al nombre de periòdics apareguts, les xifres podrien semblar més modestes: l'existència de només 4 publicacions en català fins a l'any 1898 apunta, a priori, a un balanç com a mínim discret per a una població de la importància de Badalona. Cal tenir en compte diversos

factors, alguns dels quals ja s'han apuntat anteriorment, com la proximitat amb Barcelona, que dificulta encara avui dia l'existència d'un espai comunicatiu local fort. Però sobretot cal que aquest exercici de periodisme comparat es faci entre ciutats mitjanes com llavors ho era Badalona per tal que aquesta posició a priori discreta deixi de ser-ho tant.

A finals del segle XIX i inicis del segle XX Badalona ocupava l'onzena o desena posició (segons el moment) en el llistat de poblacions catalanes amb més pes demogràfic.¹¹ Aquesta classificació evidentment era encapçalada per Barcelona, seguida per Reus, Tarragona, Tortosa, Sabadell, Manresa, Lleida, Terrassa, Mataró i Badalona o Girona, depenent de l'any.¹² Si comparem aquest rànquing demogràfic amb el llistat de poblacions catalanes amb més periòdics (sempre fins a l'any 1898), es pot observar com Badalona ocupa igualment l'onzena posició. Barcelona, amb 193 títols, és la població que compta amb més premsa en català, seguida de Reus (16), Sabadell (15), Vilanova i la Geltrú (13), Girona (11), Manresa (9), Figueres i Vilafranca del Penedès (ambdues amb 8), i Terrassa i Mataró (ambdues amb 5). Badalona, amb 4 capçaleres, se situa per davant de localitats més densament poblades, com Tarragona, Tortosa (totes dues amb 2 periòdics) o Lleida (1), si bé es veu superada en nombre de publicacions per ciutats més petites com Figueres, Vilanova i la Geltrú i Vilafranca del Penedès.

Una mirada ràpida als moments d'aparició de les publicacions badalonines també podria suggerir certa tardança en la introducció del català a la premsa local. Si s'agafen els anys seixanta del segle XIX com a moment d'arrencada definitiva de la llengua catalana a

la premsa nacional, podria semblar que a Badalona aquesta Renaixença cultural i lingüística arriba, però arriba un pèl tard. Cert és que en ciutats com Barcelona, València o Palma hi ha publicacions en català durant tot el segle XIX, i fins i tot en poblacions com Maó, Alcoi, Elx, Sueca, Figueres, Girona, Tarragona o Tortosa (entre d'altres) -moltes d'elles demogràficament inferiors a Badalona- el català s'introdueix abans. Però novament, si la comparació es fa amb ciutats similars, s'observa com Badalona segueix un comportament força comú. La llengua catalana arriba a la premsa local només 3 anys després que ho faci en poblacions com Mataró o Gràcia; el mateix any, 1879, que ho farà a Reus o Vilanova i la Geltrú; i s'avançarà uns mesos o anys a altres ciutats com Manresa, Sabadell, Terrassa o Vilafranca del Penedès.

En definitiva, Badalona no excel·lirà com a ciutat capdavantera en la construcció de l'espai comunicatiu nacional que comença a gestar-se al segle XIX. Però la seva aportació serà molt similar, fins i tot en alguns casos superior, a la que van fer altres ciutats mitjanes no tan properes a la capital del país. Caldrà esperar al tombant de segle¹³ per comprovar com aquesta aportació badalonina al periodisme en català va prenent cos i es consolida, sobretot amb l'arribada de la Segona República.

Taula 1. Comparació del pes demogràfic amb el nombre de publicacions.

Població	Classificació per habitants, any 1900	Classificació per nombre de periòdics
Barcelona	1 (533.000 hab.)	1 (193 periòdics)
Reus	2 (26.681 hab.)	2 (16 periòdics)
Tortosa	3 (24.452 hab.)	15 (2 periòdics)
Tarragona	4 (23.423 hab.)	15 (2 periòdics)
Sabadell	5 (23.294 hab.)	3 (15 periòdics)
Manresa	6 (23.252 hab.)	6 (9 periòdics)
Lleida	7 (21.432 hab.)	18 (1 periòdic)
Terrassa	8 (20.360 hab.)	9 (5 periòdics)
Mataró	9 (19.704 hab.)	9 (5 periòdics)
Badalona	10 (19.240 hab.)	11 (4 periòdics)
Girona	11 (15.787 hab.)	5 (11 periòdics)
Valls	12 (12.625 hab.)	11 (4 periòdics)
Vilanova i la Geltrú	13 (11.856 hab.)	4 (13 periòdics)
Vic	14 (11.628 hab.)	13 (3 periòdics)
St. Feliu de Guíxols	15 (11.333 hab.)	15 (2 periòdics)
Figueres	16 (10.714 hab.)	7 (8 periòdics)
Igualada	17 (10.442 hab.)	13 (3 periòdics)
Olot	18 (7.938 hab.)	18 (1 periòdic)
Vilafranca del Penedès	19 (7.749 hab.)	7 (8 periòdics)

Font: INE i dades pròpies

Notes

1. Marcel Mauri és doctor en Periodisme i professor-investigador de la Universitat Pompeu Fabra

2. L'any 1609 es publica a Estrasburg (actualment França) el que es considera com la primera publicació periòdica, *Die Relation*. A partir del moment en què apareix la periodicitat es pot parlar de periodisme si bé les primeres publicacions no periòdiques comencen a publicar-se just després de la invenció de la impremta de Gutenberg, a partir de 1454.

3. Tal com s'assenyalava en la nota anterior, només es pot parlar de periodisme quan hi ha periodicitat. Per tant, totes aquelles publicacions incloses en el catàleg de Givanel que no són regulars en la seva aparició no poden ser considerades com a periòdics o mitjans de comunicació en el sentit modern del concepte.

4. Aquesta primera part de l'estudi sobre les publicacions en català s'inicia el 1641 i finalitza el 1898 ja que l'any següent, 1899, és quan apareix el primer diari amb llarga continuïtat en català, *La Veu de Catalunya*, fet que permet parlar de l'inici d'un nou període en la història del periodisme nacional que acabarà fatalment l'any 1939.

5. Es van consultar un total de 71 arxius, hemeroteques i centres de documentació de dins i de fora dels territoris de parla catalana, fet que va permetre descobrir publicacions que Givanel no havia inclòs en la seva obra.

6. Napoleó decideix dotar la Catalunya ocupada d'un règim particular que la manté separada de la monarquia hispànica entre 1808 i 1812 fins que aquell any (i fins al final de la guerra, el 1814) el Principat s'incorpora plenament a l'Imperi francès.

7. Del 22 de març al 31 d'agost de 1810 el *Diari de Barcelona...* (canviarà diverses vegades de nom durant aquests mesos) es publicarà en català i francès després que les autoritats imperials expropiessin el *Diario de Barcelona* a Pedro Pablo Husón de Lapazarán que l'havia fundat l'any 1792 (Guillamet, 2003, p. 19-30).

8. Givanel cita *El Eco de Badalona* com «el degà de la premsa badalonina». Tanmateix, ell mateix reconeix que "el text castellà és abundós, el català degut a la col·laboració espontània", per la qual cosa no es pot considerar com un periòdic en català (Givanel, 1931, p. 27).

9. A l'Arxiu Històric de la Ciutat de Badalona (Museu de Badalona) es conserven els números 4 i 5 (corresponents a 1879) i el 10 i 11 (de 1880) de *L'Esparvé*. També es poden consultar alguns exemplars a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i a la Biblioteca Nacional de Catalunya.

10. Es pot consultar la col·lecció completa de *La Trompeta* a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Badalona (Museu de Badalona), a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i a la Biblioteca Nacional de Catalunya.

11. Cens de població de fet de 1900. Dades de l'Institut Nacional de Estadística.

12. La classificació de les poblacions segons el seu pes demogràfic varia atenent a les dades dels censos de població de 1877, 1887 i 1900. Així, Girona tindrà més habitants que Badalona fins a 1887, però a 1900 Badalona ja superarà la capital gironina.

13. Amb el tombant de segle arribaran noves publicacions en català, algunes de tan significatives com *Gent Nova*, revista quinzenal que començarà a publicar-se el desembre de 1899 i durarà fins a 1918, convertint-se en la publicació informativa (fulls dominicals a banda) més prolongada fins als temps de la Segona República.

Bibliografia

ETTINGAUSEN, Henry. *La premsa catalana durant la guerra dels Segadors*. Barcelona: Curial, 1993, 4 volums.

GARCIA PONS, Enrique. *Historia de la prensa badalonesa. 1868-1939*. Badalona: Excmo. Ayuntamiento de Badalona; 1975.

GIVANEL i MAS, Joan. *Bibliografia Catalana. Premsa*. Barcelona: Fundació Rafael Patxot; 1931-1937, 3 volums.

GRAHIT, EMILI. «La Gazzette de Gironne». Dins *Revista de Gerona*, Girona, 1878, vol II, p. 310.

GUILLAMET, Jaume. *Els orígens de la premsa a Catalunya. Catàleg de periòdics antics, 1641-1833*. Barcelona: Arxiu Municipal de Barcelona, 2003.

GUILLAMET, Jaume. *L'arrencada del periodisme liberal. Política, mercat i llengua a la premsa catalana, 1833-1874*. Vic: Eumo Editorial, 2010.

NAVARRO CABANES, Josep. *Catalec bibliografic de la premsa valenciana escrita en la nostra llengua y publicada en Valencia, pobles de la provincia i per les colonies valencianes en Madrit, Barcelona, Zaragoza i republicues americanes, 1586-1927*. València: Editorial Diario de Valencia, 1928.

PEUCER, Tobías. «De Relationibus novellis». *Estudios sobre el mensaje periodístico*, Madrid, 1996, número 3 (monogràfic).

PONS FÀBREGUES, Benito. *Bibliografía de las Publicaciones Periódicas impresas desde 1779 hasta hoy en las Baleares*. Palma, 1903.[inèdit].

TORRENT, Joan; TASIS, Rafael. *Història de la Premsa Catalana*. 2 volums. Barcelona: Editorial Bruguera, 1966.